

Soğuk savaş sonrası dönemde İran'ın silahlanmasının Ortadoğu bölgesi üzerindeki etkileri

The effects of Iran's armament on the Middle East Region after the Cold War

Yusuf Yıldırım¹

Received Date: 01 / 02 / 2015

Accepted Date: 01 / 04 / 2015

Öz

Avrasya'da jeostratejik bakımdan önemli bir aktör olan İran, bölgede nüfuz alanını genişletmek ve liderlik konumunu elde etmek için 1970'li yılların ortalarından itibaren bölge ülkeleri ile yoğun bir mücadele sergilemektedir. İran bölgedeki arzularını gerçekleştirmek için konvansiyonel silah ve savunma anlamında kendisi geliştirmek istemiştir ve devrim sonrasında da eylemlerine bu yönde devam etmiştir. Soğuk Savaş sonrası dönemde silahlanma konusunda Rusya Federasyonu ve Çin ile de ilişkiler gerçekleştiren İran çok sayıda konvansiyonel silah anlaşması imzalamış ve bölgede askeri gücünü teknolojik şartlara uygun olarak yeniden tasarlamıştır. İran silahlanma gücünü 2000'li yıllarda giderek arttırmış ve bölgedeki potansiyel rakiplerine gözdağı vermiştir. İran, özellikle Rusya ve Çin'in desteğiyle savunma kapasitesinde önemli değişiklikler yapmış, ABD ve İsrail tehditlerine karşı da nükleer anlamdaki eylemlerine hız vermiştir. Başta Suudi Arabistan olmak üzere Körfez ülkeleri, İran'ın nükleer eylemlerinden ve ideolojisini diğer devletlere yaymasından endişe etmekte ve silahlanma eylemlerinin bu bölgede istikrara ve güvenliğe darbe vuracağını sık sık yinelemiştir. Bu bağlamda Ortadoğu'da güvenlik ve istikrarı sağlamak adına İran'ın eylemleri önem kazanmıştır. Çalışmada İran'ın silahlanma eylemlerinin, bölge ülkelerinin güvenliği ve küresel güvenliği nasıl etkilediğine değinilmiş, başlıca silah tedarikçileri, ne tür silahlar ürettiği veya temin ettiği, başlıca silahlanma ilişkileri dönemsel olarak analiz edilmiş, İran'ın özellikle konvansiyonel anlamda silahlanması ve bunun yanında nükleer eylemleri üzerinde küresel aktörlerin de çıkarları irdelenmiştir.

Anahtar Sözcükler: İran, Konvansiyonel Silahlanma, Nükleer Silahlanma, Balistik Füzeler

Abstract

Iran has been considered among the major players in the region due to its geopolitical position in Eurasia. Since the mid-1970s, it has been striving for expanding its sphere of influence and gaining an upper hand within other countries in the Persian Gulf and the Middle East. Iran wanted to improve in terms of conventional weapons and defence sense and perform the its desires in the region and Iran continued its actions in this direction after Islamic Revolution in 1979, too. In the Post-Cold War era, Iran signed several agreements on conventional arms especially Russia China and redesigned in accordance with technological conditions its military power in the region. Iran's actions in the region provide field of interest to global players and this region was the sphere of influence between Russia, China and USA. Iran increased steadily arming power in the mids-2000s and intimidated to potential competitors in the region. Iran made significant changes, especially in the defense capacity with the support of Russia and China and accelerated its actions against the threat US and Israel in the nuclear sense. Especially Saudi Arabia and Gulf countries who are afraid of Iran's efforts to export its revolutionary ideology to other countries are in the belief that nuclear proliferation activities of Iran would damage regional stability and security. In this context, Iran's actions gained importance for ensuring security and stability in the Middle East. This paper has tried to analyze effects of Iran's proliferation activities on regional and global security, and revolves around the issues such as who are the major arms suppliers of Iran, what kind of weapons have been produced by Iran. It also addressed periodical armament relations of Iran along with its conventional armament and nuclear activities within the context of interests of big powers in the region.

Keywords: Iran, conventional armaments, nuclear armament, ballistic missile, gulf region security

¹ Uludağ University, BURSA/TURKEY, yyildirim@uludag.edu.tr

1. Giriş

Silahlanma olgusu ulusal ve uluslararası güvenlik bağlamında düşünüldüğünde, insanlığın en temel kaygılarından birini oluşturan güvenliğin önemli parametrelerinden biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Savaşlar ile güvenlik ve silahlanma arasında da önemli bir ilişki bulunmaktadır. Güvenlik kavramının korku, tehdit ve tehlikelerden uzak olma durumu şeklinde ifade edilen tanım dikkate alındığında, devletlerde korku, tehdit ve tehlike oluşturan durumların başında savaşlar yer almaktadır. Silahlanma ise görece olarak güvenliği oluşturan yönüyle yapıcı; güvenliği tehlikeye düşüren yönüyle de yıkıcı olabilmektedir. Şöyle ki bir devletin kendisini güvende hissetmesi için yeterli miktarda silah envanterine sahip olması kabul edilebilir bir durum iken; bir başka devlet açısından bu durum, bir tehdit kaygı korku ve tehlike unsuru olabilmektedir (Pirinççi, 2010, s. 71). Bu noktadan hareketle Soğuk Savaş döneminin başlamasıyla birlikte Ortadoğu'da ABD ve SSCB arasında meydana gelen silahlanma yarışı Ortadoğu ülkeleri için de kendisini göstermiştir. Ortadoğu'da önemli bir aktör olan İran da Soğuk Savaş döneminin başlamasıyla birlikte silahlanma envanterini arttırmıştır.

Ortadoğu'da özellikle Körfez ülkeleri üzerinde 1880'lerin ikinci yarısında siyasi, ekonomik ve askeri bir denetim kuran ve ciddi nüfuz alanı oluşturan İngiltere, 1968'de Körfez bölgesi üzerinde askeri varlığını çekeceğini ilan etmesinin, bölgedeki devletler üzerinde önemli etkileri olmuştur. İngiltere'nin bu bölgede çekilmesinin ardından Basra Körfezi'nde doğan güç boşluğu, bölgede yerel aktörlerin girişimleriyle doldurulmaya çalışılmış ve İran-İrak rekabetinin başlayacağı yeni bir döneme girilmiştir. Şah önderliğindeki İran rejimi bu durumu kendisi açısından nüfuz alanını genişletmek ve bölgesel liderliği ele geçirmede önemli bir fırsat olarak görmüş ve bu noktada yoğun silahlanma faaliyetine girişmiştir (Pirinççi, 2010, s. 354).

1960-1978 arası dönemde Körfez bölgesinde önemli bir güç olmak için çabalayan İran'ın silahlanmasında; güvenlik (iç ve dış), ülkenin jeopolitik konumu, petrol vb. alanlarda ekonomik çıkarlarını koruma isteği gibi dinamikler etkili olmuştur. İran bölgede petrol açısından zengin bir ülke olmasının yanı sıra, demografik olarak da önemli ve stratejik bir pozisyona sahiptir. İran'ın silahlanmasında etkili olan stratejik pozisyonunun önemi, sadece Batı ülkeleri ile olan ilişkileri ile değil, SSCB ile olan uzun sınırından da kaynaklanmaktadır. İran'ın bu dönemde silahlanmasında etkili olan bir diğer durum da ekonomik nedenlerdir. Petrol gelirleri, İran'ın askeri silah harcamalarında önemli bir yere sahip olmuştur. Özellikle 1973 Petrol Krizi sonrasında İran petrolden sağladığı ciddi gelirle askeri harcamalarını arttırmıştır (Gharehbaghian, 1987, s. 88). Bu noktada İran, Mısır'ın Camp David süreci ile prestijini yitirmesiyle birlikte Ortadoğu bölgesindeki etkin bir askeri güç olabilmek için Irak ile bir rekabete girişmiş ve sonuçta 8 yıl süren Irak Savaşı'nda bir hayli yıpranmış ve yorgun düşmüştür. Irak Savaşı sonucunda askeri ve silah kapasitesini yeniden gözden geçiren İran, Soğuk Savaş döneminin sona ermesiyle birlikte güvenlik bağlamında silahlanma kapasitesini ve niteliğini geliştiren eylemlerde bulunmuştur.

2. 1990'lı yıllarda İran'ın bölgesel güvenlik politikası

Soğuk Savaş sonrası dönemde 1990'lı yılların ilk yarısında İranlı liderler İran'ın gelişen askeri unsurlarını stratejik bağlamda avantaja çevirmek için yumuşak başlı caydırıcılık ve yumuşamaya dayalı güvenlik politikaları yürütmeye başlamıştır. 1990'lı yılların sonunda ise ABD'nin Ortadoğu'da askeri varlığını sürdürmesi, İsrail'in füze programlarını olgunlaştırması, Hindistan ve Pakistan'ın nükleer testler gerçekleştirmesi, İran'ın güvenlik stratejisini bölgesel yumuşama ve caydırıcılığa dayalı daha açık bir ulusal güvenlik stratejisi izlemesini gerekli kılmıştır. Reformcu

bir lider olan Muhammed Hatemi 1997'de İran'da yönetime gelmesiyle beraber komşularla ve AB ile iyi ilişkiler geliştirmeye çalışmıştır. 1990'lı yılların sonunda İran savunma Bakanı Ali Shamkani bölgede askeri ve diplomatik olarak güç dengesini güvence altına alan konular üzerinde çaba sarfetmiştir. 2000'li yılların başında İran televizyonuna konuşan Shamkani, İran'ın savunma politikasını, askeri doktrinini, eğitim, yapısal örgütlenme ve savunma endüstrisinin "yumuşama politikasına bağımlı olduğu"na vurgu yapmıştır. İran bu doğrultuda Suudi Arabistan, Küçük Arap Yarımadası devletleri ve hatta Irak'la bile ilişkileri geliştirme yoluna gitmiştir (Ward, 2005, s. 561-562).

İran Soğuk Savaş sonrasında Körfez bölgesinde kendi asimetrik savaş yeteneğini güçlendirmek ve füze elde etmek için kaynaklarını kullanmada yenilikçi politikalar izlemiştir ve bölgede veya başka bir yerde etkili olmak için silah transferleri, danışmanlık eylemleri ve para transferini iyi kullanmıştır. Bunun yanında askeri harcamalarını verimli kullanmada, ülkede yozlaşma problemleri ve iç bölünme gibi konularda birtakım sorunlar yaşamıştır ve Körfez Arap Ülkeleri İş Birliği Konseyi ve Arap güçlerinin birleşiminin dâhil olamamadan kaynaklanan problemlerle de boğuşmak zorunda kalmıştır (Cordesman ve Peacock, 2015, s. 9).

3. 11 Eylül 2001 saldırıları dönemine kadar İran'ın bölgesel güvenlik, silahlanma politikası

ABD Soğuk Savaş sonrası dönemde silah pazarında Doğu Avrupa ülkelerine silah tedarik ederek pazar sayısını arttırmış, Rusya'nın ise Soğuk Savaş sonrası dönemde geleneksel silah tedarikçilerinin silah alımında bir azalma meydana gelmiştir. Rusya, bu dönemde özellikle Ortadoğu ülkelerinden İran ve Suriye'ye silah tedarik etmiş ve Çin'e de silah satışlarını arttırmıştır (Klare, 1996, s. 862). İran'ın, devrime kadar temel silah tedarikçisi ABD iken, devrim sonrasında ABD ile ilişkilerin bozulması üzerine İran 1990-2001 arası dönemlerde yukarıdaki tabloda da görüldüğü gibi silah alımlarını durdurmuş, Çin ve Rus pazarına yönelmiştir.

Tablo 1. İran'a Yapılan Silah Satışları (1990-2001)*

	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	Total
Belarus											8	15	23
Brazil	5	33											38
Canada	2	12											14
China	87	96	103	304	274	58	320	54	70	64	69	80	1578
France							2						2
Netherlands	15	15		8	8	15							60
North Korea	4	92	109	115	6	6	4	4	2				342
Pakistan	2	3											5
Poland					83	171							254
Russia			220	559	83	47	289	119	256	258	341	298	2470
Soviet Union	339	772											1111
Ukraine				2					52			135	189
Total	454	1022	432	987	452	296	615	178	381	323	418	528	6084

Kaynak: SIPRI, <http://armstrade.sipri.org/armstrade/page/values.php>, (erişim tarihi: 12.05.2015). * Metinde bütün tablolardaki silah satışları 1990 fiyatlarıyla milyon dolar olarak ifade edilmektedir.

SSCB'nin dağılmasıyla birlikte İran, Rusya Federasyonu'nun en yakın müttefiklerinden biri haline gelmiştir. Rusya İran'a sofistike silahlar temin etmiştir. Bunun yanında ABD tarafından izole edilen İran'ı diplomatik açıdan da desteklemiştir. İran'a sadece silah satmakla yetinmeyen Rusya, nükleer reaktör ve diğer askeri donanım konusunda da destek sağlamış, İran'a denizaltıları satmayı da öngören modern silahları, ABD'nin yoğun tepkilerine rağmen tedarik etmişti (Freedman, 2001, s. 66-67). 1995'te Rusya ile Nükleer İşbirliği Antlaşması imzalayan İran, Buşehr'deki iki nükleer reaktörünün tamamlanması konusunda işbirliği içinde hareket etmiştir. Milyonlarca dolar değerinde silah anlaşması da imzalayan Rusya (Tarock, 2006, s. 653) yukarıdaki tabloda da görüldüğü gibi İran'ın bir numaralı silah tedarikçisi haline gelmiştir.

İran'ın Çin ile silah ilişkilerine değinecek olursak, Çin, İran için ikinci büyük silah pazarı konumunda olup İran'a füze bileşenleri temin etme ve kimyasal, biyolojik, nükleer silah programlarının geliştirme konusunda destek sağladığı iddia edilmektedir. Çin'in özellikle İran'a kitle imha silahları konusundaki desteğinin nedeni, ABD'nin bölgedeki geleneksel üstünlüğünü dengelemek içindir. Aslında kitle imha silahları geliştirilmesi Çin'in asimetrik savaş stratejileri ve uluslararası gerçeklikleri ile uyumluk arz etmektedir. ABD'nin İran Devrimi öncesinde İran'ın geleneksel silahları üzerinde bilgiye sahip olması ve bunu denetleme konusundaki uzmanlığı İran'ı silah temini bakımından Çin'e yönlendirmiştir. İran, farklı silah yapısı ve istihbaratına sahip Çin silahlarının denetleme konusunda ABD'nin yetersiz kalacağını düşünmektedir. İran'ın elindeki Çin yapımı gemi yok edici seyir füzeleri gibi geçit vermeyen silahlar bile ABD'nin olası saldırılarını tamamen önleyemez, ancak ne zaman ki İran nükleer silahlara veya kıtalararası balistik füzelere sahip olursa, ABD bunu denetlemenin ve kontrol etmesinin daha zor ve daha uzun olacağını farkındadır. Çin savunma ve endüstriyel üreticileri İran hükümetine balistik füze geliştirmek için füze teknolojisi de transfer etmektedir (Bernier, 2003, s. 634-642). Bu durum elbette ki ABD ve AB'yi endişelendirmekte ve İran'ın nükleer eylemlerinin ve sahip olacağı kıtalararası balistik füzelerinin bölgesel ve küresel güvenliği tehdit edeceği korkusu yaratmaktadır. Çünkü İran'ın bu füzelere sahip olması İran tehdidinin Batı'ya hiç de uzak olmadığı anlamına gelmektedir.

Tablo 1'de de görüldüğü üzere İran'a silah satan önemli ülkelerden biri de Kuzey Kore'dir. Kuzey Kore ile İran arasındaki ilişkiler ilk olarak, Irak savaşında başlamış ve Kuzey Kore, bu savaşta İran'ı destekleyip önemli miktarda silah yardımı gerçekleştirmiştir. İran, 1980'li yılların ortalarına doğru Kuzey Kore'den kısa menzilli Scud tipi füze tedarik etmiştir. Kuzey Kore'nin yardımıyla İran'ın balistik füze programı 1990'lı yıllarda olgunlaşmış, Tahran bu süreden günümüze gerçekleştirdiği araştırma geliştirme faaliyetleriyle bugün balistik füze üretiminin seri üretimi konusunda büyük ilerlemeler kaydetmiştir (Ünal, 2014, s. 124).

İran'ın 1990'lı yılların sonunda ve 2000'li yılların başında Rusya'nın da yardımıyla önemli füzeler geliştirdiği iddia edilmektedir. Bu füzelerden ilki anti balistik Şahap-3 füzesidir. Orta menzilli bu balistik füzenin 1200-1500 km menzile sahiptir. İran, bu füzenin yapımında Kuzey Kore temelli Nodong füzelerinden esinlense de Rusların da katkısı inkar edilemez. Bir diğeri ise Şahap-4 füzesidir. Bu füze ise 1995 kilometre menzilli olup 1 ton taşıma kapasitesine sahiptir. Rus R-12'lerinden esinlenmiş olan bu füzenin 2003'te hizmete gireceği iddia edilmektedir. Diğer iki füzesi ise uzun menzilli olup 4500 ve 10000 km menzil kapasitesine sahiptir. İran adı geçen füzelerin tamamen bitirmek için Rusya ve Çin'den çelik tedarik etmektedir (Cordesman, 2001, s. 75).

Yıldırım, Y. (2015). Soğuk savaş sonrası dönemde İran'ın silahlanmasının Ortadoğu Bölgesi üzerindeki etkileri. *International Journal of Social Sciences and Education Research*, 1 (2), 342-354.

Tablo 2. İran'a Yapılan Silah Satışları ve Türleri (1990-2001)

	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	Total
Aircraft	296	683		275	13	10	57		68		74	238	1713
Air defence systems	54	82				7	7			15	15	15	194
Armoured vehicles				332	153	189	50	113	243	243	251	186	1761
Artillery	8	21	82	14	10	6	4	4	9	7	7	7	179
Engines	2	12		4	10	16	4	4	4	4	4		65
Missiles	79	203	130	134	47	53	60	56	56	40	47	55	961
Other											6	6	11
Sensors		7								14	14	14	48
Ships	15	15	220	228	220	15	433					8	1153
Total	454	1022	432	987	452	296	615	178	381	323	418	528	6084

Kaynak: SIPRI, <http://armstrade.sipri.org/armstrade/page/values.php>, (erişim tarihi: 12.05.2015).

2002'de hizmete giren ve faal statüde olan Şahap-3 füzesi İsrail gibi bir ülkeyi vurabilecek kapasitede bir menzile sahiptir. Kuzey Kore'nin İran'a tedarik ettiği füze parçası ve teknolojisinden oluşan bu füze Rus yardımıyla geliştirilmiştir (Shabab-3, 2013). Şahap-4 füzesi ise de orta menzilli bir diğer füze olup 2000 menzili üstüne çıkabilmekte ve bu füzenin statüsü ve hizmete girmesi konusunda henüz resmi bir açıklama mevcut değildir. Bu füzenin tasarımı konusunda da Pakistan, Kuzey Kore işbirliği ile tasarlanacağı iddiaları mevcut iken, kimi çevrelerce de Rus teknolojisiyle tasarlanacağı zikredilmektedir. Bu füzenin de menzili Hindistan, Afganistan ve Körfez bölgelerine ulaşma kapasitesine sahiptir. İran eğer nükleer savaş başlığı geliştireceği bu füzelerle birlikte askeri ve siyasi kapasitesini çok geliştirecektir (Shabab-4, 2012).

4. 11 Eylül 2001 saldırıları sonrasında İran'ın bölgesel güvenlik ve silahlanma politikası

11 Eylül 2001 saldırılarından sonra George W. Bush'un İran'ı da "şer eksenine" dâhil etmesiyle beraber İran, güvenlik politikasında ve silahlanmada farklı politikalar izlemeye başlamıştır. Caydırıcılık yine İran'ın temel felsefinin başında gelirken, bununla birlikte İran bölgesinde herhangi bir tehdit unsurundan, başta İsrail ve ABD'nin, nükleer bağlantılı tesislerine, ülkesine veya ulusal güvenliği gelebilecek herhangi bir potansiyel saldırısına karşı misli ile karşılık vereceği şeklinde bir strateji ortaya koymuştur. İran'ın Soğuk Savaş sonrasında iki temel düşmanı olan Saddam Hüseyin ve Taliban rejiminin 11 Eylül 2001 saldırılarından sonra devrilmesinin ardından artık yakın komşularından bir tehdit algısı endişesi azalmış ve Irak'ta Şii çoğunluğuna dayanan bir yönetimin gelmesi İran'ın Irak üzerinde daha da etkili olmasını sağlayabilirdi. Bu gelişmeler İran'ın bölgedeki gücünü ve etkinliğini arttırmıştır. Bu iki gücün yok edilmesi Körfez bölgesinde ABD'nin de varlığını gerekli kılıyordu, bu durum İran'ı rahatsız etmiş ve İran ile ABD arasında gerginlikler yaşanmaya başlamıştı (Cordesman ve Al-Rodhan, 2006, s. 3).

İran'ın nükleer silah üretmeye giden çabalarını desteklemede Rusya 2000'li yılların ortalarında da kilit rol oynamıştır. Rusya'nın özellikle İran'ın Buşehr'deki nükleer tesisi üzerindeki katkıları önemlidir. Rusya'nın biyolojik ve kimyasal silah yapımındaki uzman cezbediciliği de İran'ın, biyolojik ve kimyasal silahları elde etmek için teknik bilgi ve eğitim konusunda Rusya'dan yardım almayı zorunlu kılmıştır (Cordesman ve Burke, 2002, s. 84).

Yıldırım, Y. (2015). The effects of Iran's armament on the Middle East Region after the Cold War. *International Journal of Social Sciences and Education Research*, 1 (2), 342-354.

Tablo 3. İran'a Yapılan Silah Satışları (2002-2014)

	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	Total
Belarus	16									15				31
China	81	84	80	43	54	47	47	47	62	55	32	9	9	653
North Korea	116	114	27											257
Pakistan	0													0
Russia	92	85	15	15	368	283	15	15	41	33	15	22	4	999
Ukraine	130													130
Total	435	282	121	57	423	331	62	62	103	103	47	31	13	2069

Kaynak: SIPRI, <http://armstrade.sipri.org/armstrade/page/values.php>, (15.05. 2015).

Rusya ve Çin tabloda da görüldüğü gibi 2000'li yıllarda ve son dönemde de İran'ın önemli silah müttefikleri arasında yer almaktadır. Batı bu dönemde İran'ın nükleer eylemlerinden endişe duymuş ve Rusya ve Çin'e de İran'a yönelik silah satış eylemlerinden dolayı tepki duymuşlardır. Nitekim bu iki ülkenin İran'ın nükleer silah yapım faaliyetlerine ciddi katkı verdikleri görülmekte ve özellikle 2000'li yılların ortalarına doğru Batı'nın İran'a ambargo uygulamasına BM Güvenlik Konseyi'ndeki konumlarından dolayı İran lehine veto hakkını kullanmışlardır. Şüphesiz Rusya'nın İran'ın üzerinde bu denli etkinlik göstermesinin nedeninin altında ABD'nin Ortadoğu üzerindeki nüfuz alanını kısıtlama yatarken, Çin ise İran'ın zengin enerji kaynaklarından ve silah kazanma yoluyla ticari ilişkilerdeki bir çıkarlarından dolayı bu bölgede etkin olmaya çalışmaktadır.

Tablo 4. İran'a Yapılan Silah Satışı ve Türleri (2002-2014)

	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	Total
Aircraft	198	68			69									334
Air defence systems	15	15	15		188	175								408
Armoured vehicles	19	3	3	3	3	3	3	3	3	3				46
Artillery	7													7
Missiles	52	55	56	49	158	147	53	53	68	61	41	13	13	821
Other	6	6	6	6	6	6	6	6	6	6	6			61
Sensors									26	33		18		77
Ships	139	136	42											317
Total	435	282	121	57	423	331	62	62	103	103	47	31	13	2069

Kaynak: SIPRI, <http://armstrade.sipri.org/armstrade/page/values.php>, (15.05. 2015).

İran'ın 2000'li yıllarda da özellikle hava savunma sistemine ağırlık verdiği görülmektedir. Bindiği gibi devrim öncesi önemli silah alımları gerçekleştiren İran'ın geleneksel hava gücü 2000'li yıllarda artık eskimiş ve İran askeri teçhizatlar için yedek parça bulma konusunda sıkıntılar çekmekteydi. Bu yüzden İran'ın Körfez ülkelerinden gelebilecek tehditlere karşı savunma kapasitesi sınırlı bir görünüm arz etmekteydi. Bu yüzden İran özellikle hava savunma sisteminin gelişimine ağırlık vermiştir. İran'ın hava savunma sistemine ağırlık vermesinin diğer bir nedeni de prestijdir (Guzansky ve Shapir, 2015, s. 5).

Hava savunma sistemleri sofistike bir görünüm arz etmekte ve ileri teknoloji gerektirmektedir. Bu sistemler özellikle gelişmiş toplumlara özgüdür. İran başta olmak üzere Körfez ülkeleri de bu kültürde yer almak için bu silahlara yatırım yapmıştır. Daha da önemlisi hava savunma sistemleri modern anti balistik füze sistemlerinin temel parçasını oluşturmaktadır. Örneğin, MIM-104 yerden havaya fırlatılan Patriot'lar savaş uçaklarını düşürme kapasitesine sahiptirler. Daha sonradan PAC-3 avcı uçakları olarak geliştirilen Patriot'lar balistik füzeleri de düşürebilecek şekilde tasarlanmıştır. Bu yüzden bir Patriot bataryası hem savaş uçağı hem de balistik füzeleri savunmak için kullanılabilir (Guzansky ve Shapir, 2015, s. 5). Dolayısıyla İran ve diğer Körfez ülkelerinin bu silahlara sahip olması bölgede güvenlik, üstünlük ve savunma anlamında avantaj sağlayacaktır.

İran bu yüzden yavaş fakat sistemli bir şekilde balistik füze gücünü genişletmek istemekte, Ortadoğu'da karadan karaya en büyük füze cephaneliğini inşa etmek için çabalamaktadır. Bu füzeler yerden ve denizden gelebilecek saldırıları vurma kapasitesine sahiptir (Guzansky ve Shapir, 2015, s. 1). Uluslararası baskılara rağmen İran balistik füze konusunda bugün Kuzey Kore, Rusya ve Çin'in de desteğiyle gerekli teknolojik kabiliyeti öğrenmiş ve sadece kısa ve orta menzilli balistik füzeleri üretmekle kalmayıp, bu tip füzelerden ciddi stok yapmaktadır. İran'ın bir sonraki arzusu uzun menzilli balistik füzeler, nihai arzusu ise kıtalar- arası balistik füze üretmektir (Ünal, 2014, s. 124).

Bugün stratejistlerin de yaygın biçimde kabul ettiği bir iddiaya göre, İran, 150-2000 km menziline 1000'den fazla füzeye sahiptir fakat bu füzelerinin çoğu, stratejik bir önem sahip olan Hürmüz Boğazı'ndaki Batı ve Körfez ülkelerinden gelebilecek potansiyel tehdit içeren donanma gemilerine zarar verebilecek kapasitede değildir. Çünkü bu füzeler hareket eden nesnelere vurma kapasitesi ve isabet hassasiyeti küçük hedefleri vurmak için tasarlanmadığı için çok da etkili değildir. Bununla birlikte bu füzeler Körfez ülkelerinde önemli petrol tesislerini vurabilecek kapasitedir. Nitekim İran'ın önceki Savunma Bakanı Ali Shamkani, Körfez ülkelerinden İran'ın nükleer tesislerine gelebilecek herhangi bir saldırıya karşı hava füze saldırısıyla karşılık verileceğini ifade etmiştir. Bu saldırının sadece ABD üslerine değil saldıran ülkenin rafineri ve enerji santalleri gibi stratejik yerleri hedef alacağını, amacın ABD savunma sistemlerine çok sayıda ve peş peşe füzelerle saldırarak zor durumda bırakmak olduğunu ifade etmiştir (Guzansky ve Shapir, 2015, s. 2).

Nükleer silah yapımına önem veren İran, Rusya'nın da desteğiyle nükleer faaliyetlerini özellikle Buşehr reaktörlerini geliştirerek kendi uranyumunu zenginleştirmek istemesi, ABD ve diğer Batı ülkelerinde özellikle 2000'li yılların başında da bir tedirginliğe neden olmuştur. Çünkü Batı, İran'ın Rusların da desteğini alarak nükleer silahlara giden yolda üstünlük sağlayacağı ve Ortadoğu bölgesinde güvensizlik ve istikrarsızlığa neden olacağını öngörmektedir. İran ise nükleer enerji programının sadece barışçıl amaçla yapıldığını iddia etmektedir. İran, İsrail ve ABD'den gelebilecek saldırılara veya tehditlere karşı 2000'li yılların ortalarından itibaren Rusya'dan S-300 uzun menzilli karadan havaya füzeleri tedarik ederek caydırıcılık sağlanmayı düşünmekteydi. Hem ABD hem de İsrail Rusya ile güçlü bağlar kurarak Rusya'nın İran'a bu füzeleri sağlamamasını talep etmekteydi. Onlar İran'ın bu füzeleri elde etmesinin nükleer silah elde etmesine yardım edeceğini ve onu cesaretlendireceğini iddia etmekteydi. İran resmi yetkilileri Rusya ile bu silahların alımı konusunda 2007'de anlaşma sağladığını ve Rusya'nın bu silahları sevk edeceğini ilan etse de Rusya bu silahların sevkiyatı iddialarını reddetmekteydi. Nitekim Eylül 2010'da Rusya Devlet Başkanı Medvedev BM'nin İran'a uyguladığı silah yaptırımları nedeniyle silah sevkiyatını

askıya aldığı açıklamıştı (Katz, 2012, s. 58-61). İran aslında böyle davranarak ABD ve İsrail'den gelebilecek tehditlere karşı bir gözdağı vermeyi amaçlamakta ve ekonomik yaptırımlara rağmen ayakta kaldım mesajı vermektedir.

5. İran'ın Körfez bölgesindeki silahlanma eylemleri ve bölge aktörlerinin gösterdiği reaksiyonlar

İran'ın nükleer eylemleri ve konvansiyonel silah faaliyetleri, Ortadoğu'daki ülkeleri İran'a karşı önlem almaya itmiştir. İran karşıtlarının iddiasına göre, İran'ın nükleer güce ulaşması halinde İran ile problem yaşayan ülkeler İran'ı dengelemek için karşı hamle olarak nükleer silahlanmaya gidebilirler. Gerçekten de birçok Ortadoğu bölgesi hali hazırda "barışçı" nükleer programlarıyla ilgilendiğini duyurmuştur. İran'ın nükleer programlarına karşı çıkanların bir başka iddiası da İran'ın bu teknolojiyi devlet dışı gruplara, Hamas ve Hizbullah'a temin etmesi bölgede silahlanmayı daha da artıracak ve bu durumun bölgede kaosa neden olabileceğidir. Bahsi geçen tüm bu iddialardan dolayı, İran'ın nükleer programına karşı çıkan Körfez ülkeleri İran'ın bölgede nüfuz alanının artmasından endişe duymasının yanında, İran'a yönelik potansiyel ABD ve İsrail'in önleyici saldırılarından da endişe duymaktadır. Çünkü Amerika üslerine ev sahipliği yapan Körfez ülkeleri, olası bir saldırı veya savaşta ABD, İsrail ve İran arasındaki ateş hattında kalmaktan çekinmektedirler (Sinkaya, 2010, s. 89-93).

Nükleer konusunda İran'ın destekçilerinin iddiasına göre, İran nükleer güce kavuşursa İsrail ile İran arasında Soğuk Savaş dönemindeki dehşet dengesine benzer bir dengenin meydana geleceğini bunun da ABD ve İsrail'in Ortadoğu'daki askeri, siyasi ve ekonomik arzularını durduracağını iddia etmektedirler. İran destekçilerinin diğer iddiasına göre, İran'ın İslam medeniyeti esas alarak nükleer teknolojiye ulaşması İran'ın, İslam onurunu korumasını sağlayacağını ifade etmişlerdir (Sinkaya, 2010, s. 91-92). İran'ın nükleer gücü konusunda ortaya atılan bu iddialar devletlerin İran perspektifindeki çıkarlarına göre değişmektedir. Fakat değişmeyen tek gerçek var ki İran'ın konvansiyonel silahlanma ve nükleer konusundaki bölgedeki tehlikeli eylemleri Körfez ülkelerini yakından ilgilendirmektedir. Ortadoğu'da İran'ın silahlanma ve nükleer konusundaki eylemlerinden dolayı İsrail ile birlikte başta Suudi Arabistan olmak üzere Körfez ülkeleri sık sık İran'la karşı karşıya gelmiştir.

Körfez bölgesinde sık sık karşıya gelen iki aktör olan İran ve Suudi Arabistan arasındaki ilişkiler devrime kadar iki tarafında Batı Bloku'nda yer alması nispeten iki tarafında ilişkilerinde barışçıl bir şekilde hareket etmesini sağlamıştır. Fakat devrim sonrası İran'ın Şii eksenli dini politikası Suudi çıkarlarına ters düşmüştür. İran'ın Hizbollah El Jazz ve diğer militan Şii grupları, Suudi Arabistan Kuveyt ve Bahreyn'de 1980'lerde örgütlemesi, Suudi Arabistan başta olmak üzere Bahreyn ve Kuveyt gibi ülkelerin İran'a karşı cephe almasına zemin hazırlamıştır. 1982'de Körfez Arap Ülkeleri İşbirliği Konseyi Sekreteri Abdullah Y. Bishara'nın İran'ın bölgesel istikrarını ve güvenliği tehdit eden tek aktör olduğunu ifade etmiştir. Bunun üzerine Suudi Arabistan ve monarşi rejimleri ile yönetilen komşuları İran'a karşı teknolojik gelişmiş ve profesyonel olarak askeri silahlanmaya gitmişlerdir. Bu ülkeler hem iç ayaklanmalara hem de dışardan gelebilecek Şii ve Baas rejimlerinin tehditlerine karşı savunma kapasitesini ve harcamalarını gittikçe arttırmıştır (Rich, 2012, s. 472).

İran'ın bölgesel bir güç olmasını istemeyen Suudiler 1980-88 İran-Irak Savaşında ABD, SSCB ve ile birlikte Irak'a askeri yardım ve materyal desteği sağlamışlardı. Soğuk Savaş sonrasında 1990'lı yıllarda iki devlet arasında bir yumuşama politikası meydana gelmiş ve bu devletler iyi

ilişkiler sürdürme yoluna gitmiştir. Suudi Arabistan ve İran arasındaki ilişkilerin gerginleşmesi 11 Eylül 2001 saldırıları sonrasında Bush'un İran'ı "şer eksenli" ilan etmesi ve ABD ile ilişkileri daha da gergin hale getirmiş, İran-Arabistan ilişkilerinde Arabistan'ın izlediği politikaları nedeniyle de ilişkilerde bir zedelenme oluşmuştu ve 2005'li yıllarda bu iki ülke arasındaki bölgesel rekabet daha da şiddetlenmiştir. 2010'lu yıllarda İran ve Suud rejimi arasında anlaşmazlığa neden olan ve bu ülkelerin silahlanmasını hızlandıran iki etken, İran'ın nükleer eylemleri ve Arap Baharı sürecinde içeride ve dışarıda iki ülkenin üstlendiği eylemler olmuştur. Krallıkla yönetilen Körfez rejimleri Arap Baharı sonrasında ekonomik, askeri ve dış politikalarında İran tehdidine karşı bir birleşme içinde olup, tutarlı eylemler izleme yoluna gitmişlerdir. Bahreyn'de Sünni azınlık elitinin altındaki Şii nüfus çoğunluğu, ikinci sınıf vatandaş muamelesi görmekte ve bu durum Bahreyn ve İran'ı karşı karşıya getirmektedir. Bununla birlikte Yemen'deki Husi direnişi, Suudi Arabistan'ın güneyi ve doğusu için İran tarafından desteklenmiş potansiyel Şii tehdidi olarak görülmektedir (Rich, 2012,s. 473-481).

Mezhepçilik ayrışmalarından kaynaklanan bu problemler bölgede silahlanma ve çatışma riskini daha da arttırmaktadır. Bir tarafta ABD destekli Suudi Arabistan ittifakında monarşi ile yönetilen küçük devletler diğer tarafta ise silahlanma kapasitesini ve askeri gücünü arttıran İran'ın karşılıklı eylemleri Ortadoğu'da ciddi problemlere yol açabilir.

İran nükleer konusunda Nisan 2015'te P5+1 (ABD, Çin İngiltere, Rusya, Fransa ve Almanya) ile nükleer müzakerelerde çerçeve anlaşması sağlamıştır. Anlaşmanın ardından açıklanan bildiri, İran'ın on yıl boyunca uranyum zenginleştirmede kullanılan tesislerin üçte ikisinden fazlasını azaltacağını öngörmektedir.30 Haziran'a kadar taslak metnin hazırlanacağı bu tarihten sonra belirlenen hedeflere ulaşırsa nihai anlaşmanın imzalanması beklenmektedir. Fakat İran'ın anlaşmaya sadık kalmazsa P5+1 tarafından yaptırımlara tekrar maruz kalacağı beklenmektedir. Ortadoğu'daki İran nüfuzu nedeniyle bölgesel güvenlik konusunda öfkeli olan İsrail ve endişelerini bildiren Suudi Arabistan anlaşmanın İran'ın elini daha fazla güçlendireceğini öne sürüp anlaşmanın imzalanmaması konusunda ABD'ye yoğun baskı yapmıştır. İki ülkenin bundan sonraki süreçte de baskısını arttırması beklenmektedir (Aljazeera, 2015).

Aslında bu iki ülkenin kendi güvenlikleri ve Körfez güvenliği için ABD'nin İran'la nükleer müzakerelerle anlaşması konusunda baskı yapması ABD üzerinde çok da etkili olamamıştır. Obama yönetimi ABD'nin İran'la nükleer müzakerelerle devam ettiği çerçeve anlaşması, İran'ın nükleer faaliyetlerini sınırlamasının yanı sıra, uzun menzilli balistik füzelerin sınırlanmasını da kapsamaktadır. ABD bu anlaşmada İran üzerinde kıtalar arası balistik füze faaliyetlerine de sınırlama getirmiş ve İran'ın 4000 km üzerindeki menzile sahip füzeye sahip olmasına engel koymaktadır. ABD burada AB ve kendi güvenliği İran'dan gelebilecek herhangi bir saldırıya karşı garanti ederken İran'ın, bölgede kısa ve orta menzilli füzelerinin İsrail gibi en önemli müttefiki ve Körfez ülkeleri üzerinde yaşatacağı güvenlik tehlikesine pek de kulak asmamaktadır (US Accepts..., 2014).

İran bu anlaşmayı kabul etse bile, Şii nüfuzunu kullanma konusunda bölgedeki eylemleri ve konvansiyonel anlamdaki silahlanma eylemleri, Suudi Arabistan başta olmak üzere Körfez ülkelerini geçmişte olduğu gibi günümüzde de rahatsız etmektedir. Nitekim 2015 yılında iki tarafında bölgede etkinliğini kullanma istemesi ve silahlanmanın vermiş olduğu güvene dayanarak Yemen üzerindeki çıkarları konusunda karşı karşıya gelmiştir.

Ortadoğu'da Arap Baharı sonrası 2011'li yıllarda bölgedeki çatışma ortamı, günümüzde bölge genelinde Suudi Arabistan ve İran arasında "Proxy war" (Vekalet savaşı)na dayanan ilişkilerle birlikte Yemen müdahalesi ile bölgenin iki büyük ve düşman gücünü yeni kanlı bir çatışmada tekrar karşı karşıya gelmiştir. ABD, nükleer tartışmalar henüz sonlanmadan İran ve Suudi Arabistan kaynaklı iki ateş arasında kalmıştır. İran destekli Husuli isyancıların bölgedeki eylemleri ile ABD destekli mevcut rejimi devirmiş ve Suudilerin çıkarı büyük zarar görmüştür. Suudiler de böylece İran'ın nüfuzuna son vermek için Yemen'e müdahalede bulunmuştur. ABD yönetiminin nükleer konusunda İran'la anlaşmaya varma çabaları bölgedeki Suudi ve diğer Sünni kesimleri şüpheye sevk etmektedir. Suudi ve diğer kesimler, Obama yönetiminin İran'ın bölgesel emelleriyle yüzleşmede sessiz kalmasının arkasında bu anlaşmanın etkili olduğunu düşünmektedirler. Fakat ABD yönetim, olayların böyle olmadığını ısrar etmekte, İran'ın nükleer eylemlerinin bölge için bir tehdit olduğu için, nükleer eylemlerinin denetlenmesi üzerine anlaşmaya çabaladığını ifade etmiştir. Suudi Arabistan-İran çatışması ABD'nin Ortadoğu'daki çıkarlarını da zedelemekte ABD bu çekişmenin Ortadoğu'da yeni radikal örgütlenmeleri tetikleyebileceğinden endişe duymaktadır (Calabresi, 2015, s. 25-27). Yemen'deki çatışma durumu Körfez bölgesinde istikrarsızlık ve güvensizliğe zemin hazırlamıştır. Dolayısıyla devletler arasında silahlanma yarışı da bu eylemlerden dolayı gittikçe artması beklenmektedir. Elbette ki bu durum Ortadoğu'daki silah tüccarlarının iştahını kabartmakta ve Ortadoğu'nun silah talebinin daha uzun bir süre devam edeceğinin sinyalini vermektedir.

6. Sonuç

Ortadoğu'da stratejik açıdan önemli bir konumda bulunan İran'ın atacağı adımlar şüphesiz bölge ülkelerini de yakından ilgilendirmektedir. Önemli bir Körfez ülkesi olan İran bünyesinde barındırdığı petrol ve doğalgaz kaynaklarından dolayı da bu bölgede çıkarları olan küresel aktörlerin daima ilgisini çekmektedir. Soğuk Savaş'ın uzun bir döneminde ABD ile iyi ilişkiler kuran İran, bölgesel güvenliği kapsamında ABD ile silah ve askeri konularda da işbirliğine gitmiştir. Bu dönemde Ortadoğu'da İsrail-Filistin çekişmesinde bölge ülkelerinin İsrail'e karşı ittifak kurup, savaş ve çatışma eylemleri karşısında İran sessiz kalmıştır.

Mısır'ın Camp David süreci ile Ortadoğu'da bölgesinde liderliğini kaybetmesiyle birlikte Irak ile bölgesel liderlik için kıyasıya yarışan İran silahlanma konusunda da yoğun eylemlere girişmiştir ve bunun sonucunda gerçekleşen Irak savaşında ciddi anlamda yıpranmıştır. İran aynı zamanda devlet dışı aktörleri de silahlandırıp kendi ideolojisini bölgeye yayıp, çıkarları ölçüsünde hareket eden gruplar oluşturmuştur. Devrimle birlikte Batı desteğini de kaybeden İran Rusya ve Çin ile ilişkilerini geliştirme yoluna gitmiş ve gerçekleştirdiği birçok silah antlaşmasıyla da askeri ve savunma gücünü geliştirmeye çalışmıştır. Silah pazarı konusunda tedarikçilerin cenneti olan Ortadoğu bölgesinde, Körfez ülkeleri de İran'da algıladıkları Şii ideolojisi ve güvenlik tehdidine karşı silahlanma gücünü arttırmış ve ABD ile işbirliği içinde İran karşısında yer almışlardır.

Ortadoğu'da İsrail'i bir tehdit ve Suudi Arabistan'ı da kendisine rakip olarak gören İran, bu yönde askeri kapasitesini geliştirmek için balistik füzeler geliştirme yoluna gitmiştir. Bunun yanında Soğuk Savaş sonrasında gelebilecek saldırılara karşı teknolojik ve etkililik açısından zayıf olan silahlarını, sofistike silahlar geliştirerek telafi etmeye çalışmıştır. Özellikle ABD ve İsrail'den gelebilecek tehditlere karşı da hava savunma sistemini geliştirmek için yoğun çaba harcamıştır.

Yıldırım, Y. (2015). Soğuk savaş sonrası dönemde İran'ın silahlanmasının Ortadoğu Bölgesi üzerindeki etkileri. *International Journal of Social Sciences and Education Research*, 1 (2), 342-354.

İran'ın nükleer bir silaha ve kıtalararası balistik füzelere sahip olmasını, kendi güvenliği açısından önemseyen ABD, stratejik çıkarları ölçüsünde hareket etmiştir. Bu bağlamda diğer müttefiklerinin güvenliğini çok da önemsememiştir. Nükleer bir silaha sahip İran'ın bölgede silahlanma girişimlerini hızlandıracağı gibi bölge dışındaki aktörler için de bir tehdit oluşturması beklenmektedir. Ayrıca bu silahların İran yanlısı devlet dışı aktörlerin eline geçmesi Ortadoğu'da bir kaosa neden olabilir. Bu yüzden Ortadoğu'nun güvenliği ve bölgede dengenin sağlanması adına açısından İran en fazla dikkate alınması gereken aktörlerin başında gelmekte ve İran'ın silahlanma konusunda atacağı adımlarda gelecekte de öne m kazanmaktadır.

Kaynakça

- Aljazeera, (2015). *Nükleer Müzakerelerde Anlaşma Sağlandı*. Erişim: 20. 06. 2015, <http://www.aljazeera.com.tr/haber/nukleer-muzakerelerde-anlasma-saglandi>.
- Bernier, J. (2003). China's Strategic Proxies. *Foreign Policy Research Institute*, 47 (4), 629-643.
- Calabresi, M. (2015). Caught in the Cross Fire. *Time*, 25-27.
- Cordesman, A. H.-Al-Rodhan, K.(2006). The gulf military forces in an era of asymmetric war: Iran. *CSIS*.
- Cordesman, A. H.-Burke, A. A. (2002). Western Military Balance and Defense Efforts. *CSIS*.
- Cordesman, A. H. (2001). Military Expenditures and Arms Transfers in the Middle East. *CSIS*.
- Cordesman, A. H.-Peacock, M. (2015). Military Spending and Arms Sales in the Gulf. *CSIS*.
- Freedman, R. O. (2001). Russian Policy toward the Middle East: The Yeltsin Legacy and the Putin Challenge. *Middle East Journal*, 55(1), 58-90.
- Gharehbaghian, M. (1987). Oil Revenue and the Militarisation of Iran: 1960-1978. *Social Scientist*, 15(4/5), 87-100.
- Guzansky, Y.-Shapir, Y. S. (2015). Iran Goes Ballistic. *Middle East Quarterly*, 22(1), 1-12.
- Katz, M. N. (2012). Russia and Iran, *Middle East Policy*, 19(2), 54-64.
- Klare, M. T. (1996). Arms Trade in the 1990s: Changing Patterns, Rising Dangers. *Third World Quarterly*, 17(5), 857-874.
- Pirinççi, F. (2010). *Silahlanma ve Savaş*. Bursa: Dora Yayınları.
- Rich, B. (2012). Gulf War Iran, Saudi Arabia and the complexification of the Persian Gulf equation. *Islam and Christian-Muslim Relations*, 23(4), 471-486.
- Missile Threat (2013). *Shahab-3*, <http://missilethreat.com/missiles/shahab-3/#fnref-462-7>.
- Missile Threat. (2012). *Shahab-4*. Erişim: 30. 06. 2015, <http://missilethreat.com/missiles/shahab-4/>.
- SIPRI (2015). -----, <http://armstrade.sipri.org/armstrade/page/values.php>. Erişim: 12. 05. 2015,
- Sinkaya, B. (2010). İran'ın nükleer programına Arap ülkelerinin yaklaşımı. *Ortadoğu Analiz*, 2(15), 88-97.
- Tarock, A. (2006). Iran's Nuclear Programme and the West. *Third World Quarterly*, 27(4), 645-664.
- Debka. (2014). *US Accepts Shahab-3s in Iran's Missile Arsenal, but not Long-range ICBMs. Deep Resentment in Jerusalem, (Special Raport)*, <https://warsclerotic.wordpress.com/2014/05/18/us-accepts-shahab-3s-in-irans-missile-arsenal-but-not-long-range-icbms-deep-resentment-in-jerusalem/>.
- Ünal, B. (2014). İran-Kuzey Kore savunma sanayii ve nükleer teknoloji işbirliği. *Bilge Strateji*, 6(10), 115-136.
- Ward, S. R. (2005). The Continuing Evolution of Iran's Military Doctrine. *Middle East Journal*, 59(4), 559-576.

Extended abstract in English

Iran has been considered among the major players in the region due to its geopolitical position in Eurasia. Since the mid-1970s, it has been striving for expanding its sphere of influence and gaining an upper hand within other countries in the Persian Gulf and the Middle East. It wanted to develop itself in terms of conventional armaments and defence to perform its desires in the region. Iran was a good ally with USA during the Cold War and supply its defence requirements and weapons from this country. In the region, along with the loss of the leadership of Egypt after the Camp David process, Iran and Iraq clashed to increase their impact and thus fought against each other for eight years. As a war weary country, Iran had made serious efforts to improve its defence capability and weapons. After Iraq War, Iran had poor relations with US had serious deficiency especially in terms of defence of air and Iran supply expertise and weapons from Great Powers order to compensate for this deficiency.

Following the end of eight-year war with Iraq, Iran tried to improve its conventional armament and defence systems and get required materials for short and medium range ballistic missiles dubbed Shahab-3, Shahab- 4 from China, North Korea and Russia. In fact, Iran bear down on acquire intercontinental ballistic missiles which are capable of hitting United States from Iran. If Iran plant these sophisticated weapons with a nuclear warhead, Iran will have the capacity land of Gulf Countries, Israel and even if just to drop US. Therefore, Gulf countries, Israel and US perceive Iran as itself a threat and they created serious pressure on Iran in public capacity in terms of limiting the weapon of proliferation of Iran.

Due to structural changes in international system during the post-Cold War era, the military spending of both Middle Eastern and Gulf countries has shown dramatic decrease. Largest country in the Gulf Countries, particularly Iran gone to a reduction in defence spending. The underlying reason behind this decrease was the arms embargo imposed on Iran by Western Powers. However, by the end of 1990s, the US desire to be active in the Middle East along with other reasons such as continuous military operations against Iraq, The Israeli threats, and existence of enemy regimes like Saddam Hussein and Taliban in the region did urge Iran to increase its defence spending. The US allies in the region such as Saudi Arabia and Gulf countries who perceive Iran and Iraq as a threat due to ideological and border related problems, started to increase their military and defence spending

In the 2000s, Iran signed several agreements on conventional arms especially with Russia, China and redesigned in accordance with technological conditions its military power in the region. Iran's actions in the region provided field of interest to global players and this region turned into a sphere of influence between Russia, China and USA. Besides its conventional weapons, Iran continued its nuclear activities. It is known that Iran started nuclear activity in the late 1950s. Iran's actions based on nuclear arms gained momentum in the early 2000s gaining prestige and deterrence of these nuclear actions. Iran tried to accelerate its nuclear activities as a reaction to its threat perception by Israel and the USA. That's why Iran attracted the reaction of Western countries. Although Iran expresses that attempts to achieve peaceful purposes nuclear energy, both Western and Gulf countries, along with Israel aware that Iran will not use for peaceful purposes its nuclear plant and scientific and technological know-how. If Iran and Saudi Arabia have a nuclear weapon in the Gulf region the actions of these state will certainly destabilize the region in terms of security and cause chaos. Indeed, When Iran increase the capacity of arm and want to resume nuclear actions with passion, Gulf Countries increase armament actions, too. But despite

reaction and prevent of global and regional Powers, it followed a policy of insisting on armaments and nuclear activities.

If Iran possesses nuclear weapons and support in the medium and long-range ballistic missile it will cause serious consequences in terms of security in the Middle East. In this context, Gulf countries increase capacity of armament seriously and they endeavour to balance in terms of military capability. On April 2015 P5+1 (countries including USA, China, UK, Russia and France plus Germany) came together on Iranian nuclear issue and they signed Frame Agreement (on the restriction of Iran's nuclear activities and its uranium enrichment and development of ballistic missiles). Even if the signing of framework agreement provided Iran to some extent with sanctions relief, it is not expected yield permanent solution for the ongoing problems in the Middle East.

Moreover, Saudi Arabia and Gulf countries who are afraid of Iran's efforts to export its revolutionary ideology to other countries are in the belief that nuclear proliferation activities of Iran would damage regional stability and security. In terms of their weapons and defence systems, the two rival players in the region Iran and Saudi Arabia have been struggling for gaining control over Yemen. Recently, Iran and Saudi Arabia got involved the actions in Yemen and the actions had grown steadily. Conflict situation in Yemen prepared the ground for instability and insecurity in Gulf region. Therefore, the arms race between states is expected to increase steadily due to this action. Of course, this does whet the appetite of arms dealers in the Middle East and gives the signal that it will continue for a longer period of demand for the Middle East of weapons.

In this context, Iran's actions gained importance for ensuring security and stability in the Middle East. This paper has tried to analyze effects of Iran's proliferation activities on regional and global security, and revolves around the issues such as who are the major arms suppliers of Iran, what kind of weapons have been produced by Iran. It also addressed periodical armament relations of Iran along with its conventional armament and nuclear activities within the context of interests of big powers in the region.